

Богадъорова Л.М. Просторові закономірності виробничої спеціалізації тваринництва на прикладі особистих господарств населення Херсонської області / Л.М.Богадъорова //Науковий часопис. Серія 4 Географія і сучасність. Випуск 20. К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова – 2009. – С. 104 - 108

УДК 911.3

Богадъорова Л.М.

Херсонський державний університет

ПРОСТОРОВІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИРОБНИЧОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА НА ПРИКЛАДІ ОСОБИСТИХ ГОСПОДАРСТВ
НАСЕЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Рассмотрены проблемы территориальной организации животноводческого комплекса на примере Херсонской области в условиях перехода к рыночным отношениям. Определено влияние социально – экономических, природных и исторических факторов. Исследованы элементы территориальной структуры комплекса.

The thesis deals with the problems of the regional territorial organization of stock–breeding complex for example Kherson region in the period of transmission to the marketing. The influence of social, economical, natural and historical factors.

Ключові слова: особисті господарства населення, тваринницький комплекс, поголів'я, тваринництво, спеціалізація, ринкова кон'юнктура, матеріально-технічне забезпечення.

Результати господарської діяльності у тваринництві за останні роки дають надію на успішне відродження цієї надзвичайно важливої галузі сільськогосподарського виробництва, адже що стосується тваринництва, то

проблема виробництва продукції цієї галузі сільського господарства завжди була однією з першочергових у численних постановах, директивах, «продовольчих програмах» України. Розведення високопродуктивних порід худоби та птиці, виробництво найрізноманітніших м'ясних і молочних продуктів ще і досі не стало престижним заняттям сільських жителів, предметом гордості господарів, об'єктом справжнього піклування держави, як у високорозвинених країнах світу.

На жаль, тваринництво в Україні поки що характеризується низькою продуктивністю, постійною нестачею сучасного технологічного обладнання, і є джерелом забруднення навколишнього середовища. Це зумовлює необхідність дослідження розвитку тваринництва з метою виявлення шляхів підвищення ефективності його діяльності та оптимізації територіальної організації

У роботах видатних вчених економістів та географів, зазначається, що тваринницько-промисловий комплекс порівняно з іншими частинами агропромислового комплексу найменш вивчений, зокрема, в економіко-географічному плані, хоча науковий і практичний інтерес до нього та окремих його ланок за останні роки значно посилюється. Відзначимо, що Херсонський регіон, маючи відповідний природно-ресурсний потенціал для розвитку кормової бази, традиційні навички сільських жителів до утримання худоби та птиці, потужні ринки збуту, впродовж тривалого періоду не досягав того рівня розвитку тваринництва і переробної промисловості, який би забезпечував достаток у споживанні м'ясної і молочної продукції та її вагому роль у міжрайонному територіальному поділі праці. Отже, дослідження процесів формування і територіальної організації цього комплексу, аналіз рівня розвитку і спеціалізації виробництва продукції тваринництва особливо актуальні на сучасному етапі.

Акцентуємо, що розвиток тваринництва за роки аграрних трансформацій у всіх категоріях господарств мав негативні тенденції: скорочення поголів'я продуктивних тварин, зниження їх продуктивності тощо. Разом з тим у господарствах населення (на відміну від сільськогосподарських підприємств)

скорочення поголів'я окремих видів тварин мало значно нижчі показники, а виробництво тваринницької продукції зменшилося лише на 11 %. При цьому зросла продуктивність корів, а продуктивність інших видів тварин здебільшого залишилася на попередньому рівні. До того ж, ОГН Херсонщини мають вже більше 72% поголів'я в усіх видах тваринництва. Відповідно, можна констатувати, що обсяги, структуру і територіальну організацію тваринництва в Херсонській області визначають господарства населення.

Під час аналізу просторових аспектів спеціалізації тваринництва і забезпеченості поголів'ям сільськогосподарських тварин в особистих господарствах необхідним, на наш погляд, стало проведення типізації адміністративно-територіальних одиниць за виділеними напрямками розвитку тваринництва.

З цією метою доцільно, застосовувати кластерний аналіз, який, в свою чергу, дозволяє в подальшому провести картографічну інтерпретацію даних.

Отримані матеріали (рис.1) відображають особливості територіальної організації тваринництва, а саме:

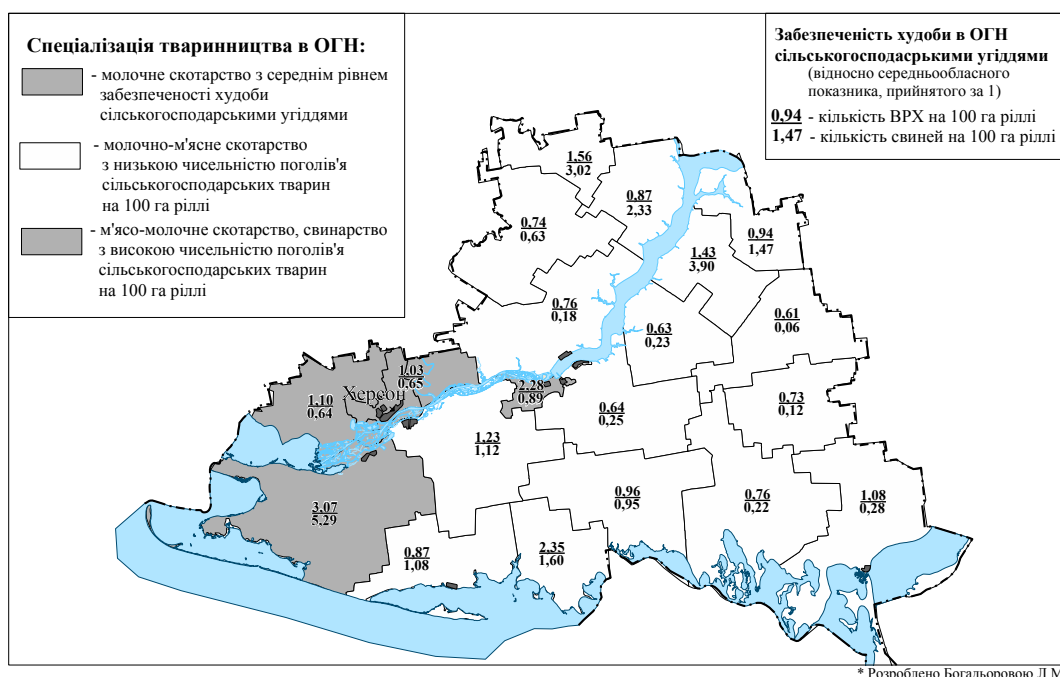

Рис. 2.4 Спеціалізація тваринництва особистих господарств населення Херсонської області

висока душева концентрація великої рогатої худоби (ВРХ) спостерігається у Великолепетиському, Великоолександрівському, Верхньорогачицькому, Високопільському, Горностаївському, Іванівському, Каланчацькому, Нижньосірогозькому, Новотроїцькому та Чаплинському районах. Це, на наш погляд, пов'язано з такими причинами:

- це периферійні райони області, які мають, як правило, низьку густоту населення і високу забезпеченість кормовими ресурсами;
- в більшості випадків в цих регіонах вирощування ВРХ є важливою складовою добробуту особистих господарств населення (ОГН) в умовах недостатньої товарності інших галузей сільського господарства (за виключенням зернового).

Свинарство отримало найбільший розвиток у Великолепетиському, Великоолександрівському, Верхньорогачицькому, Високопільському, Голопристанському, Каланчацькому, Нововоронцовському та Чаплинському. Розвиток свинарства має достатньо високий кореляційний зв'язок (0,62) з показником периферійності (визначається сумою топологічних відстаней), отже в цілому ця галузь притаманна периферійним районам області з розвинутим зерновим господарством.

Вирощування малої рогатої худоби (вівчарство і вирощування кіз) є галуззю спеціалізації у Великолепетиському, Великоолександрівському, Верхньорогачицькому, Високопільському, Генічеському, Голопристанському, Каланчацькому, Нововоронцовському, Новотроїцькому та Чаплинському районах області. Як бачимо, ця галузь знову ж таки отримала розвиток перш за все у периферійних районах області, а також у більшості приморських районів.

Така ситуація пов'язана з наявністю відповідних природних умов (наявність пасовищ на солонцюватих та засолених землях приморських районів) та суспільно-географічними особливостями території (депресивна соціально-економічна ситуація у периферійних районах).

Конярство має незначний розвиток в усіх регіонах області і фактично не впливає на загальну картину розвитку тваринництва.

Достатньо висока кількість адміністративно-територіальних одиниць Херсонщини має у структурі ВРХ збільшену частку корів. Ми вважаємо, що частка корів в структурі ВРХ є важливим показником, що дозволяє встановити ступінь орієнтації ОГН на міського споживача. В сучасних умовах низькотоварні ОГН мають, по суті, єдине джерело сталого грошового прибутку – це реалізація молока та молочних продуктів. В той же час цю велику групу (16 адміністративно-територіальних одиниць) доцільно, на наш погляд, розділити на 2 великі групи:

а) Перша група – є за своєю суттю приміська, до неї відносяться Білозерський, Генічеський, Каховський, Скадовський, Цюрупинський райони, м. Херсон та м. Каховка. Радіус реалізації молока в цих районах незначний.

б) Другу групу утворюють Бериславський, Великоолександрівський, Горностаївський, Іванівський, Нижньосірогозький, Нововоронцовський, Новотроїцький райони області. Основним споживачем молока, що виробляється в ОГН цих районів є великі підприємства харчової промисловості не тільки Херсонського регіону, але і сусідніх регіонів.

Зауважимо, що особливого розвитку набуває тваринництво в районах із сприятливими умовами для розвитку кормової бази, зростаючим попитом на продукцію тваринництва, зосередженням міського населення. Загально визнано, що міста розвиваються і функціонують в тісному зв'язку з оточуючою їх територією, обслуговують її потреби та знаходять в ній різноманітне доповнення і ресурси для свого розвитку. Міста виступають як фокуси різних доцентрових процесів на прилеглих територіях. Особливо це стосується виробництва сільськогосподарської сировини для забезпечення міського населення продуктами харчування. На сучасному етапі вивчення взаємодії великих міст із навколишньою територією є одним з найбільш актуальних завдань суспільної географії.

Зважаючи на те, що ОГН є основними виробниками продукції тваринництва і, відповідно, саме вони забезпечують попит міського населення у цій продукції, доцільним, на нашу думку, є дослідження спеціалізації

тваринництва, що отримало розвиток у ОГН Херсонщини в межах зон впливу міських поселень.

Перехід до ринкових відносин створив нові умови розвитку приміських зон. Разом з тим, більшість дослідників доходять висновку, що навколо міст утворюються специфічні територіально-планувальні зони впливу міст, які визначають відмінні риси всіх сфер життєдіяльності населення на даній території. Результатом міського впливу на прилеглі території в контексті розвитку агропромислового виробництва є формування й розвиток навколо великих міст азональних приміських агропромислових територіальних комплексів. Під час дослідження використовувалось функціональне зонування за рівнем впливу міських поселень в межах Херсонського регіону, виконане Мальчиковою Д.С. Виділені зони мають відмінності у просторовій організації, інтенсивності взаємозв'язків між центром і периферією, характеризуються нерівномірним демографічним, виробничим навантаженням в залежності від інтенсивності та масштабів впливу міських систем розселення на прилеглі території (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники тваринництва ОГН в межах зон впливу міських поселень Херсонській області

Зони впливу міських поселень	Частка площі, яку займає зона в межах регіону, у%	Частка сільського населення, що проживає в межах зони, у%	Частка в структурі утримання сільськогосподарських тварин, у%				
			великої рогатої худоби (всього)	корів	свиней	Малої рогатої худоби	Коней
I	19,9	34,85	17,9	20,7	14,0	20,9	18,1
II	20,0	14,43	14,6	15,8	11,2	12,0	18,9
III	32,5	30,27	33,5	32,7	21,3	32,9	30,2
IV	27,6	20,45	34,0	30,8	53,6	34,3	32,8

* Розраховано за даними Херсонського обласного управління сільського господарства та Херсонського обласного управління статистики

Дослідження спеціалізації тваринництва в межах зон впливу міських поселень показало, що наявні значні відмінності і у показниках виробництва тваринницької продукції (табл. 2.).

Таблиця 2.

Показники спеціалізації тваринництва ОГН в межах зон впливу міських поселень Херсонській області

Зони впливу міських поселень	Види сільськогосподарських тварин									
	велика рогата худоба (всього)		Корови		свині		мала рогата худоба		коні	
	$K_{тер}$	$K_{душ}$	$K_{тер}$	$K_{душ}$	$K_{тер}$	$K_{душ}$	$K_{тер}$	$K_{душ}$	$K_{тер}$	$K_{душ}$
I	0,90	0,51	1,04	0,59	0,70	0,40	1,05	0,60	0,91	0,52
II	0,73	1,01	0,79	1,09	0,56	0,77	0,60	0,83	0,94	1,31
III	1,03	1,11	1,01	1,08	0,65	0,70	1,01	1,09	0,93	1,00
IV	1,23	1,66	1,12	1,51	1,94	2,62	1,24	1,68	1,19	1,61

* Розраховано за даними Херсонського обласного управління сільського господарства

** Примітка: $K_{тер}$ - коефіцієнт територіальної локалізації галузей тваринництва $K_{душ}$ - коефіцієнт душової локалізації галузей тваринництва

Аналіз отриманих даних дозволяє дійти висновку, що територіальна структура й спеціалізація виробництва продукції тваринництва у зонах впливу міст залежить насамперед від суспільно-географічних факторів: транспортних коридорів, ринкової кон'юнктури, наявного у міських поселеннях попиту на продукцію тваринництва тощо.

Зокрема, можна відмітити такі особливості виробництва продукції тваринництва господарствами населення в межах зон впливу міських поселень Херсонської області:

1) Особливість розвитку тваринництва у зоні максимального впливу міських поселень проявляється в переважанні спеціалізованих видів діяльності, які задовольняють попит міського населення в малотранспортабельних продуктах споживання (свіже м'ясо, молоко, яйця тощо). Саме тому показники територіальної локалізації виробництва корів та малої рогатої худоби складають 1,04 та 1,05 відповідно. Внаслідок значної концентрації населення в цій зоні показники душової локалізації усіх галузей тваринництва є найнижчими

порівняно з іншими зонами. До того ж, значна концентрація населення зумовлює “дефіцит” сільськогосподарських угідь, на яких більш рентабельним стає вести виробництво, що певною мірою гарантує прибуток (наприклад, овочівництво).

2) II та III зони спеціалізуються переважно на вирощуванні великої та малої рогатої худоби, що пояснюється можливістю забезпечити ці галузі кормовою базою та незначною віддаленістю від ринків збуту.

3) Зону мінімального впливу міст Херсонської області можна, на наш погляд, вважати спеціалізованою зоною розвитку тваринництва, оскільки показники як територіальної локалізації, так і душової локалізації усіх галузей тваринництва складають більше одиниці, а іноді в декілька разів перевищують відповідні показники в інших зонах. Така ситуація пояснюється низкою чинників:

- визначений регіон (зона IV) співпадає з регіоном з найбільш сприятливими ґрунтовими і агрокліматичними ресурсами, які визначають можливість створення відповідної кормової бази для розвитку тваринництва;
- ОГН, що зосереджені на цій території, мають товарно-виробничий характер і, по-суті, представляють собою спеціалізовані селянські господарства;
- незначна концентрація населення в IV зоні визначає досить високу забезпеченість сільськогосподарськими угіддями і можливість ведення зернового господарства, вирощування достатньої кількості кормів.

Отже, спеціалізація і інтенсивність виробництва продукції тваринництва господарствами населення характеризується сукупністю факторів, кожний з яких визначає ті або інші особливості виробництва окремих видів продукції тваринництва. До основних факторів відносимо: 1) віддаленість від головного міста; 2) природні й агрокліматичні умови і ресурси. Внаслідок дії зазначених факторів формується досить мозаїчна картина особливостей розвитку тваринництва ОГН. Разом з тим, домінуючою умовою, на наш погляд, є

віддаленість виробництва продукції окремих галузей тваринництва від міських поселень як фокусів розселення населення в регіоні.

Складність ведення ОГН полягає в низькому рівні їх технічного забезпечення, що призводить до значних затрат праці. В рослинництві і тваринництві практично єдиним видом ресурсів є праця членів сім'ї. Для зменшення затрат ручної праці у господарствах населення необхідно зміцнювати їх матеріально-технічну базу, а саме розширити випуск на підприємствах малогабаритної техніки та устаткування для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Список використаної літератури:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 5) / за ред. П. Т. Саблука та ін. - К.: ІАЕ УААН, 2002. - 647 с.
2. Адміністративно-територіальний устрій області та чисельність наявного населення. Статистичний збірник. – Херсон: Херсонське обласне управління статистики, 2001. – 53 с.
3. Аналітичний звіт про стан соціально-політичного і соціально-економічного розвитку Херсонської області / В.К. Коробов, І.О. Пилипенко, Д.В. Білий, М.А. Гоманюк. – Херсон: Графіка, 2004. – 78 с.
4. Мармуль Л.А. Место личного подсобного хозяйства в обеспечении областной продовольственной программы. – М.: Деп. в ВНИИТЭИ Агропром., 1986. - 17 с.
5. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Провотар Н.І. Географія агропромислових комплексів: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 200 с.